

LBRIS | SIMON STRANGER
books

Să nu uitați numele lor

LEXICON DE LUMINĂ ȘI ÎNTUNERIC

Traducere de
IULIA DROMERESCHI

UNIVERS

A

A de la acuzație.

A de la audiere.

A de la arestare.

A de la acele lucruri care vor dispărea și vor aluneca în uitare. Amintirile și sentimentele. Proprietățile și posesiunile. Tot ce s-a încadrat într-o viață. Scaunele pe care am stat și patul în care am dormit vor fi duse într-o altă casă. Farfuriile vor fi așezate pe masă de alte mâini, iar paharele vor fi ridicate spre buzele altora care vor sorbi apa sau vinul și își vor relua conversația. Lucruri care au fost cândva pline de istorie își vor pierde înțelesul și vor fi transformate în simple forme, așa cum i s-ar părea un pian unei căprioare sau unui gândac.

Într-o zi, se va întâmpla. Va fi ultima zi pentru noi toți, fără ca nimeni să știe când sau cum. Habar n-am dacă-mi voi petrece ultimele ore din viață într-un azil, scuturat de tuse, cu pielea atârând albă de brațe, precum aluatul de o lingură de lemn, sau dacă voi muri brusc și neașteptat, la 45 sau la 46 de ani, bolnav sau într-un accident.

Poate că voi fi ucis de o bucată de gheață care va aluneca de pe acoperișul unei clădiri, desprinsă de vibrațiile provocate de

cineva care găurește podeaua unei băi, dedesubt, sau de un flux cald de aer dinspre ocean, care-l va face să coboare în goană dincolo de geamuri, de camere de zi, de dormitoare, înainte să mă lovească în cap, în timp ce eu citesc știrile pe telefon, cu gâtul încovoiat, iar telefonul să-mi zboare din mână, să ajungă pe trotuar și să se deschidă, iar oamenii să se strângă îngroziți în semicerc. Trecători care își vor aminti brusc de abisul care ne este mereu aproape, dar care iese rareori la lumină. Tot ce suntem și ce avem ne poate fi smuls, în mijlocul vieților noastre obișnuite.

Tradiția iudaică spune că oamenii mor de două ori. Prima dată este atunci când inima nu mai bate, iar sinapsele din creier se închid, ca într-un oraș când se ia curentul.

A doua oară este când se pomenește numele decedatului, citit sau gândit pentru ultima dată, după cincizeci, o sută sau patru sute de ani. Doar atunci dispare cu adevărat o persoană, ca ștersă de pe fața pământului. A doua moarte a fost cea care l-a făcut pe artistul german Gunter Demnig să înceapă să cimenteze plăcuțe de bronz, gravându-le cu numele evreilor uciși de naziști în Al Doilea Război Mondial, și să le încastreze în pavaj, în fața caselor în care locuiseră cândva. Le numește „pietre de împiedicat”¹. Sunt încercarea sa de a amâna a doua moarte, documentând numele celor dispăruți, astfel încât trecătorii să le privească în zecile de ani ce vor urma și să le citească, păstrându-i astfel în viață și asigurându-se că amintirea unuia dintre cele mai întunecate capitole din istoria Europei rămâne și ea în viață, în chip de cicatrici pe chipul orașului. Până acum, a montat 67 000 de „pietre de împiedicat” în Europa.

Una dintre ele este a ta.

Una dintre ele are numele tău și este fixată în trotuarul din fața apartamentului în care ai locuit cândva, în orașul Trondheim, din centrul Norvegiei. Acum câțiva ani, fiul meu a îngenunchat

¹ În limba germană, *Stolperstein*.

lângă această „piatră de împiedicat“, a dat la o parte pietricelele și nisipul și a citit.

– Aici a trăit Hirsch Komissar.

În acel an împlinise zece ani. Este unul dintre stră-strănepoții tăi. La fel și fiica mea, care avea șase ani în primăvara aceea. Soția mea, Rikke, se afla lângă mine, și din cercul nostru mai făceau parte soacra mea, Grete, și soțul ei, Steinar. Ne adunaserăm de parcă urma să îngropăm o urnă.

– Da. A fost bunicul meu, a zis Grete. A locuit chiar aici, la etajul al treilea, a spus și s-a întors spre clădirea din spatele nostru, către ferestrele la care ai stat și prin care ai privit cândva, într-o altă epocă, pe vremea altor oameni.

Brațele fiicei mele îmi înconjurau încă gâtul, în timp ce fiul meu continua să citească informațiile gravate în cupru.

AICI A LOCUIT
HIRSCH KOMISSAR
NĂSCUT ÎN 1887
ARESTAT LA 12.1.1942
FALSTAD
UCIS LA 7.10.42

Grete a spus ceva despre invazia neașteptată, povestind cum tatăl ei văzuse soldații, în dimineața zilei de 9 aprilie 1940, tropăind pe străzi cu hainele gri-albăstrui și cu cizmele care loveau pământul. Rikke s-a ridicat să ia parte la conversație, iar fiica mea s-a cuibărit lângă ea. Doar fiul meu și cu mine am continuat să ne uităm la placa de cupru de pe trotuar. Degetul lui a mângâiat ultimul rând, apoi a ridicat privirea.

– De ce a fost ucis, tati?

– Pentru că era evreu, am răspuns.

– Bine, dar de ce?

Am observat privirea lui Rikke, care urmărea ambele conversații simultan.

- Păi... Pentru că naziștii voiau să-i ucidă pe toți cei care erau diferiți. Și îi urau pe evrei.

Fiul meu a rămas tăcut.

We know
books

- Și noi suntem evrei? a întrebat.

Ochii lui căprui erau limpezi, concentrați.

Am clipit de câteva ori, încercând să-mi amintesc ce știa despre istoria familiei. Ce știau copiii mei despre a fi evreu și despre strămoșii noștri? Trebuie să le fi vorbit despre cum stră-străbunicii lor din partea mamei emigraseră din diferite părți ale Rusiei, cu mai bine de o sută de ani în urmă. Știam că vorbisem despre război, despre stră-străbunicul lor, Gerson, pe care apucaseră să-l cunoască amândoi, înainte să se prăpădească, și despre fuga lui în Suedia.

Rikke a tras aer în piept, dând să spună ceva, dar a reluat conversația cu Grete, iar eu mi-am privit fiul în ochi.

- Ești norvegian, am răspuns, însă am știut că fiul meu simțea că nu-i spuneam tot adevărul și am remarcat că Rikke mă privea iar. Ești parțial evreu, dar nu suntem religioși, am continuat și m-am ridicat, sperând ca Rikke sau Grete să spună ceva, să aibă un răspuns mai bun decât al meu.

Însă ele își continuau discuția și urmau logica asocierilor, ajungându-se astfel la un cu totul alt subiect.

De ce a fost ucis, tati?

Întrebarea m-a bântuit în lunile care au urmat, iar răspunsul s-a dovedit greu de găsit. Trecutul se așeza în straturi tot mai groase de uitare și acoperea ceea ce dispăruse. În fine. Frunzărind arhive și vorbind despre trecut cu alți membri ai familiei, evenimentele au început să se dezvăluie.

În scurt timp, mi-am imaginat zăpada din centrul Trondheimului.

Aburul respirațiilor oamenilor care treceau pe lângă căsuțele de lemn.

În scurt timp, a părut limpede că sfârșitul vieții tale poate începe într-o miercuri dimineață, în mijlocul unor lucruri obișnuite.

Suntem în 12 ianuarie 1942. Stai în spatele teșghelei unui butic de modă pe care-l deții împreună cu soția ta, înconjurat de pălării așezate pe suporturi și de manechine îmbrăcate în rochii și paltoane. Tocmai ai primit prima clientă a zilei și i-ai spus care sunt ofertele speciale, când sună telefonul și trebuie să lași deoparte țigara și formularul de comandă.

– Paris-Viena, cu ce vă pot fi de folos? răspunzi mecanic, așa cum ai mai făcut de mii de ori.

– *Guten Morgen*, spune o voce de bărbat și continuă în limba germană: Vorbesc cu domnul Komissar?

– Da, așa este, răspunzi tot în germană, gândindu-te că s-ar putea să fie unul dintre furnizorii din Hamburg care sună cu vreo problemă legată de vamă.

Poate că este vorba despre rochiile de vară pe care le-ai comandat, însă trebuie să fie un angajat nou, fiindcă nu-i recunoști glasul.

– Hirsch Komissar, căsătorit cu Marie Komissar?

– Da...? Cu cine vorbesc?

– Sun de la serviciul de securitate al Gestapoului.

– Da, vă rog?

Ridici privirea din formular. Clienta înțelege că se întâmplă ceva neobișnuit. Te întorci cu fața spre perete și simți că pulsul ți-o ia razna. Gestapo?

– Am dori să discutăm o chestiune, spune bărbatul, încet.

– Da, vă rog? spui și vrei să deschizi gura să întrebi despre ce este vorba, dar ești întrerupt.

– Fiți amabil și veniți la Hotelul Misiunii astăzi, la ora 14, pentru interogatoriu, spune vocea.

La Hotelul Misiunii. Pentru interogatoriu? De ce oare ești chemat la interogatoriu, te gândești, cu fața la perete. Să aibă

legătură cu fratele lui Marie, David, și cu simpatiile sale comuniste? Vârful unui cui fără cap iese din tocul ușii. Îți lipești degetul de metal și apeși, închizând ochii.

– Alo? spune vocea de la telefon, pe un ton irascibil. Sunteți acolo?

– Da, aici sunt... răspunzi, luându-ți degetul mare de pe cui și privind punctul alb din care a ieșit sânge.

– Unii dintre colegi consideră că îmi asum un risc sunându-vă așa... spune el, și auzi o brichetă care se aprinde. Ei cred c-ar fi trebuit să trimit o mașină care să vă aducă imediat, ca să nu vă luați fiiri și să dispăreți, ținând cont că sunteți *evrei*... continuă vocea, accentuând ultimul cuvânt, apoi, pe un ton aproape intim: Dar știu că soția dumneavoastră, Maria, a fost internată recent... A căzut pe gheață, parcă?

– Da, așa este. A alunecat și a căzut pe gheață acum câteva zile și și-a rupt... un os de la șold, răspunzi, incapabil să-ți amintești termenul german pentru *femur*, asta dacă l-ai știut vreodată.

Dar a înțeles ce-ai vrut să spui.

Cum de a putut Marie să facă prostia de-a merge pe tocuri pe străzile înghețate? te gândești. Atât de neglijentă, mereu elegantă, și cu o încăpățănare insistentă de a decide singură. Dacă i-ai fi dat de înțeles c-ar fi putut proceda altfel, că ar fi putut să aibă mai multă grijă, sau că poate nu era o idee atât de bună să scrie articole în ziare, așa cum face, sau să organizeze întruniri acasă, unde se discută chestiuni politice, Marie n-ar fi făcut decât să pufnească. Apoi ochii i s-ar fi întunecat și ți-ar fi spus că are de gând să acționeze numai după bunul ei plac.

Acum a făcut-o de oaie, și stai să vezi unde se ajunge, te gândești, stând în spatele tejghelei, cu receptorul încă în mână. Clienta îți zâmbeste și iese pe ușă. Se aude clopoțelul.

– O *fraktură de femur*, așa este... spune persoana fără chip de la telefon, amintindu-ți termenul german. Deci mă îndoiesc

că dumneavoastră sau fiii veți fugi, nu? Dacă ar fi așa, ar trebui să ne ocupăm de ea.

Să ne ocupăm de ea. Încuviințezi încet, chiar dacă nu-ți poate citi limbajul corporal prin telefon, înainte să răspunzi că nu ai de gând să pleci nicăieri.

– Bine, domnule Komissar. Atunci ne vedem aici la ora 14. Știți cum să dați de noi, da?

– La Hotelul Misiunii? Da, desigur.

– Bine. La revedere.

Se aude un clic când persoana închide, iar tu stai în spatele tejghelei, cu ideile împrăștiate ca un stol de păsări speriate ridicându-se de pe crengile unui copac, și te gândești ce să faci. Te uiți la ceas. Mai sunt câteva ore până la 14. Timp ar fi suficient pentru a fugi, îți spui și te gândești, pentru o clipă, să te duci în camera din spate și să dispari pe ușa depozitului. Să-ți pierzi urma pe străduțe și să fugi cât de departe poți, fără să te oprești, fără să ții cont de gustul de sânge din gură, de privirile străinilor sau de picioarele care-ți obosesc urcând pantele. Ai putea să alergi până în pădure, să te ascunzi printre brazi și să continui spre granița cu Suedia, țară în care fiica ta, Lillemor, trăiește deja în siguranță. *Se poate*, îți spui, dar știi imediat că nu ar funcționa. Ce s-ar alege de Marie? Și de cei doi fii ai voștri, Gerson și Jacob? Dacă ai fugi, i-ai pune *pe ei* în pericol. Împături rești formularul de comandă cu mâna liberă. Chiar și dacă l-ai putea avertiza pe Jacob prin omul pe care îl cunoști la școala lui, nu ai putea da de Gerson, pentru că Gerson este undeva la țară, împreună cu prietenii de la facultate, și ce s-ar întâmpla cu el când se întoarce în oraș după excursia la cabană și găsește nemții la ușă? Și cum rămâne cu Marie?

Să fie oare adevărate zvonurile care au început să circule prin magazine, la cine și la sinagogă? Cum că evreii ar fi trimiși în străinătate, în lagăre? Sau să fie doar niște exagerări, niște

povești, asemeni monștrilor pe care ți-i imagineai colcăind în beznă, când erai copil?

Suni o angajată cu jumătate de normă și o întrebi dacă ar putea să vină și să preia magazinul. Îi spui că ai fost chemat la interogatoriu și o întrebi dacă, în cel mai rău caz, s-ar putea ocupa de butic în următoarele câteva zile. În cazul în care povestea se întinde. Îl suni apoi pe Jacob și îi spui ce s-a întâmplat. Îi zici să încerce să dea de Gerson. Jacob începe să se bâlbâie, așa cum i se întâmplă uneori, când se agită, așa că încerci să-l calmezi, spunându-i că totul va fi bine, că probabil nu este nimic grav și că vei ajunge la spital, să o anunți pe Marie. Apoi închizi. Nu durează mult și angajata apare în ușă, cu o expresie gravă, aproape suferindă, și trebuie să o liniștești și să faci lucrurile să pară în regulă. Îți iei apoi haina, saluți și pleci la spital.

Despre ce *chestiune* o fi vorba? Poate că nu este decât o acuzație vagă, nimic suficient de solid ca să-ți justifice arestarea, te gândești, în timp ce urci o pantă. Ai grijă să calci doar acolo unde s-a dat cu sare și să te sprijini de balustradă, ca să nu aluneci pe trepte, sau pe bucățile de gheață lustruită care seamănă cu niște meduze aplatizate.

Nu există niciun motiv să crezi că ar fi vorba despre ceva grav. Doar n-ai făcut nimic. Este numai o formalitate, probabil. Poate un recensământ al populației de evrei sau, în cel mai rău caz, un interogatoriu despre fratele lui Marie, te gândești în timp ce faci colțul spre spital.

Câteva ore mai târziu, ești interogat la Hotelul Misiunii. Locul colcăie de tineri în uniformă. O grămadă de soldați vorbesc, fumează, își transmit mesaje. Bărbatul care șade la birou, în fața ta, lovește cu capătul unui stilou niște documente și te privește dur și sever.

– Am auzit că sunteți din Rusia.

– Așa este.

– Vorbiți cinci sau, poate, șase limbi?
– Da, răspunzi, nesigur de ceea ce urmărește.
– Este neobișnuit. Aveți studii de inginerie în mai multe țări: Anglia, Germania, Belarus... Și totuși, vă ocupați de un butic de haine, împreună cu soția?

– Da, așa este, mă... începi, dar ești întrerupt.
– Și mai sunteți și *evreu*, spune el. Care este legătura cu David Wolfsohn?

– Este fratele soției mele, răspunzi știind că despre el va fi vorba.

Dar apoi, surpriză!

– Știți că este ilegal să ascultați BBC, nu?
– Da, răspunzi, cu privirea la degetele care ți se împletesc în poală.

– Știți că nu este permisă răspândirea de știri din Anglia?

Încuviințezi.

– Și că aveți răspunderea să raportați dacă o persoană cunoscută se ocupă cu așa ceva?

De unde știi ei asta? te întrebi și cauți disperat în memorie locuri în care ai fost și unde ai vorbit despre cele mai recente vești din Anglia, dar nu înțelegi unde ar fi putut să fie și cine să te fi auzit.

– Avem informații cum că aceste știri au fost împărtășite într-o cafenea numită... Kaffistova.

Iată și răspunsul. Firește. Kaffistova.

– Știm și că vă petreceți mult timp în port. Ne puteți spune ce faceți acolo? continuă el.

– Recepționez marfă, răspunzi.

Cineva te-a urmărit. Cineva ți-a ascultat conversațiile de la Kaffistova. Cineva care vorbește norvegiană – dar cine?

– Trebuie să rămâneți aici cât investigăm, spune omul din spatele biroului, făcând un gest către unul dintre soldații de lângă ușă. Deocamdată, mulțumesc, domnule Komissar, spune

el, dându-ți la o parte dosarul și cerându-le gărzilor să te însoțească spre o celulă de la subsol.

LBRIS

We know
books

A doua zi dimineață crezi că vei fi eliberat, că o persoană din sistem își va da seama că nu reprezintă nicio amenințare pentru Al Treilea Reich și că ar fi mai ușor și mai ieftin pentru ei să-ți dea drumul să-ți vezi de treabă. Dar apar în celula ta trei soldați care te salută politicos și îți cer să-ți duci mâinile la spate. Metalul cătușelor ți se lipește rece de piele.

– Unde mergem? întrebi în germană.

– Haideți, spune unul și te conduce pe scări în sus, de-a lungul unui coridor, într-o curte în care ninge copios.

Te așteaptă o mașină neagră, cu motorul pornit. Ești împins pe bancheta din spate. Apoi dus în afara orașului. Durează o vreme până ce-ți dai seama încotro.

Lagărul de concentrare Falstad.

Este la o oră distanță de Trondheim, cu mașina. O clădire de cărămidă galbenă, construită cu o curte în mijloc, înconjurată de barăci din lemn și garduri de sârmă ghimpată. Zăpada s-a depus într-un strat alb peste firele răsucite de metal.

Poarta se deschide și ești escortat prin ea, pe lângă un mes-teacăn golaș, în clădire, la al doilea etaj. Acolo sunt ușile celulelor, înșirate. Uși de lemn, cu grilaje curbate în fața lucarnelor. Apare un chip. Alt prizonier. Doi paznici te privesc în timp ce te dezbraci, chiar la ușa celulei, apoi ești încuiat înăuntru. Este o cameră lungă, cu un geam la capăt și un pat de campanie. Zăvorul alunecă la locul lui, în spatele tău, și simți neliniștea care te cuprinde când îți dai seama că nu poți scăpa. Când îți dai seama că, probabil, aici se termină totul și că totul a fost pentru ultima dată.

A de la alcoolul care-ți lipsește în primele săptămâni la închisoare. Lipsa unei beții care ar fi îndulcit situația și gândurile tale,